

Jürgen Habermas en de toekomst van Europa

Een debat over democratie en Europese integratie

Achtergrond - 1 februari 2012

Politieke integratie is de oplossing van de eurocrisis. Dat vindt de Duitse filosoof Jürgen Habermas, een dinosaurus in het Duitse academische landschap. Met een essay over de eurocrisis ontketende hij in Duitsland een nieuw debat over de toekomst van Europa. Het essay verscheen vorige week in het Nederlands.

Het is niet voor het eerst dat Jürgen Habermas (1929) zich meldt in het debat over de toekomst van Europa. In 2001 brak hij een lans voor de Europese Grondwet, die volgens hem een noodzakelijke stap is in de democratisering van Europa. De wortels van Habermas' pro-Europese houding gaan volgens weekblad Die Zeit terug tot de Tweede Wereldoorlog. Net als voor zijn generatiegenoot Helmut Kohl is de Europese eenwording voor Habermas een zaak van oorlog of vrede. Zijn kritiek op de Europese Unie richt zich op het gebrek aan invloed dat de burgers op de besluitvorming hebben.

Habermas' kritiek op het gebrek aan democratie in Europa werd opnieuw actueel toen de Griekse premier Papandreou op 31 oktober 2011 een referendum over de Europese noodhulp aan Griekenland aankondigde. Na zware politieke druk moest hij dat afblazen en trad hij af. Volgens Frank Schirrmacher, mede-uitgever van de Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), toonde de Griekse crisis aan dat de Europese politiek terrein verliest aan de economie. Het referendum was een poging die opmars te stoppen. "Ziet dan niemand dat we nu ratingbureaus, analisten en banken democratische processen laten beoordelen? [...] Papandreou zet niet alleen de juiste stap door het Griekse volk op haar verantwoordelijkheid te wijzen. Hij wijst ook Europa de weg." Habermas viel hem in de FAZ bij: "Juist nu er moet worden gekozen tussen pest of cholera, mag die beslissing niet over de hoofden van een democratische bevolking worden genomen".

Politieke elites

Nog geen twee weken later publiceerde Habermas in Duitsland zijn essay 'Zur Verfassung Europas' waarin hij ingaat op de in vele lidstaten heersende eurosceptis. Volgens Habermas bevinden Europese regeringsleiders zich in een spagaat tussen de eisen van de financiële markten en de angst voor het verlies

van steun onder hun bevolking, die vaak niet warm loopt voor Europa. De politieke elites hebben Europa tot dusver gedragen, aldus Habermas, maar daar ligt volgens hem ook het gevaar. De Europese Raad, waarin de regeringsleiders met elkaar overleggen, heeft sterk aan macht gewonnen door te beslissen over reddingspakketten voor noodlijdende eurolanden.

Volgens de 82-jarige Habermas is de schulden crisis rond Griekenland een duidelijke waarschuwing voor de "post-democratische weg die Merkel en Sarkozy zijn ingeslagen. Een concentratie van macht bij de regeringsleiders die de nationale parlementen met gemaakte afspraken opzadelen is de verkeerde weg". De crisis is een kans om de supranationale instanties van de Europese Unie te versterken, instanties die boven de lidstaten staan en in het geval van het Europees Parlement door de burgers zijn gekozen. "Overtuigen kan de Europese politiek alleen met een geloofwaardig institutioneel ontwerp voor een trapsgewijze integratie", aldus Habermas. Momenteel ontbreekt het Europa aan de bevoegdheden om de nationale economieën te harmoniseren. De fouten die zijn gemaakt bij de constructie van de monetaire unie kunnen wat Habermas betreft alleen worden hersteld door de vorming van een politieke unie.

Hysterie

Het essay van Habermas leidde tot stevige discussies in de Duitse media over de eurocrisis. Sigmar Gabriel, partijvoorzitter van de SPD, viel Habermas bij: "De toekomst van ons continent is te belangrijk om ons tot beurs- en valutakoersen te beperken." Het essay riep echter vooral veel kritiek op. De kern van de kritiek op Habermas is dat niet het achterblijven van democratisering en een politieke unie het probleem is maar juist het ontbreken van een Europees schuldenbeleid. Een opvallende bijdrage leverde columnist Jan Fleischhauer van Der Spiegel: met het essay "bereikt de schulden crisis definitief het stadium van hysterie [...] De ondergang van Griekenland is niet het gevolg van wilde financiële speculaties maar van een ongeremd schuldenbeleid." Fleischhauer vindt dat Habermas veel te vaag blijft en zich om de verkeerde dingen druk maakt: "In Duitsland zijn er niet genoeg rijken om de verzorgingsstaat te blijven financieren en worden de kosten op volgende generaties afgewenteld. Dat is ook 'post-democratisch'."

Habermas wil meer democratische controle maar volgens een commentaar in Die Zeit heeft hij een veel te hoogdravend idee van de ideale politicus, een combinatie van Brandt, Schmidt, Fischer en een snufje Schäuble. "Juist de huidige middelmatig begaafde politici doen het sinds 2008 helemaal niet zo slecht. Er is zowaar nog economische groei verbonden met lage werkloosheidscijfers", aldus Die Zeit. Daarnaast hebben volgens verschillende commentatoren de Europese lidstaten de gevaren van de muntunie onderschat. De gemeenschappelijke munt

had gepaard moeten gaan met een gemeenschappelijk schuldenbeleid. Samenvattend: Habermas probeert een andere crisis op te lossen dan de eurocrisis. Bij Habermas gaat het niet om schulden maar om het democratisch gehalte van Europa en de vorming van een politieke unie.

Nederland

In Nederland liet het Financieel Dagblad in november 2011 een aantal deskundigen reageren op de uitspraken van Habermas. Dat leidde tot verschillende reacties. Voor parlementair historicus Bert van den Braak van het Montesquieu Instituut is meer macht voor Brussel onvermijdelijk maar moet dat wel gepaard gaan met een sterker Europees Parlement. Adriaan Schout van Instituut Clingendael is het daar niet mee eens: "Niet een gebrek aan democratische controle is het probleem van Europa, maar het ontbreken van onafhankelijk toezicht".

In haar column in NRC gaf Elsbeth Etty in december 2011 Habermas gelijk. Ze vindt dat Europa niet moeten buigen voor "sinistere financiële demonen". "Er is democratie nodig op Europese schaal. Meer bureaucratie of meer Europese democratie, dat is de vraag". Volgens Marcel ten Hooven in de Groene Amsterdammer mist Europa een gedegen democratische basis en ligt het lot van de Europese democratie in de handen van politici: "Het komt bovenal op nationale politici aan of de Europese eenwording zijn legitimatie bij de burgers herwint, of dat de mist van onbehagen over dat project dichter en dichter wordt."

Het essay van Jürgen Habermas werd vorige week in het Nederlands uitgegeven door Uitgeverij Klement onder de titel '[Over de Europese constitutie](#)'.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/2916/jurgen-habermas-en-de-toekomst-van-europa>